

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 126 / Olot, febrer 2020

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / EL CASINO OLOTÍ AL SEGLE XXI

Aquest butlletí ha publicat un parell d'articles d'opinió referents al Casino Olotí, signats ambdós pel senyor Joan Barnadas: "Un gran equipament cultural al Firal" (abril de 2017) i "La quadratura del Círculo Olotense" (novembre de 2019), en els quals es transmet una imatge totalment negativa i errònia del Casino actual, qualificant-lo a l'inici del darrer article de "moribund", una gran barbaritat.

El Casino Olotí neix el 1855 i és la societat civil més antiga d'Olot; per tant, aquest 2020 compleix ja 165 anys. Enguany, l'escriptora olotina Pilar Riera està ultimant un llibre que versarà sobre la història de l'entitat en aquest llarg període. L'any 2004, una renovada junta directiva del Casino va impulsar molts canvis, incrementant activitats i continguts i, sobretot, obrint-lo a la ciutat. Sembla que tot això ho desconeix el senyor Barnadas, que en parla com si fóssim a finals del segle passat.

Actualment, la societat, que pertany a la Federació d'Ateneus de Catalunya, disposa a la primera planta de quatre dependències per a les activitats: a) La sala situada al sud, que dona a la plaça U d'Octubre, és la seu del Club Escacs Olot des de l'any 2007, entitat dinàmica i amb molta gent jove; b) La sala interior està dedicada al billar, una secció de tota la vida del Casino, que fa entrenaments diaris i participa en la Lliga Catalana els caps de setmana; c) La biblioteca, situada a l'oest, dona

al Firal petit, on diàriament a les tardes es reuneixen molts socis per jugar partides de cartes; d) La sala principal, en forma de L, situada al nord i a l'oest, dona al Firal gran i al Firal petit i és el punt de trobada dels socis, amb bar, premsa i televisió; a més, és escenari de xerrades, actuacions musicals, presentacions de llibres, desfilades de moda... I també, a partir de 2010, és lloc de reunió dels pagesos cada dilluns al matí (dia de mercat). D'altra banda, és una de les seus de Lluèrnia, del festival musical El Mini i, esporàdicament, del festival de dansa Sismògraf; en algunes ocasions s'hi han reunit el grup Binari, els socis de la plaça de Braus i d'altres associacions, i, darrerament, des del setembre de 2019, n'ocupa part de l'espai el Campus Garrotxa, amb constants xerrades i activitats, la majoria de les quals estan obertes al públic.

Per tot el que acabem de constatar, no hi ha àmplies zones desocupades com s'afirma i, a més, en molts moments del dia es fan servir simultàniament totes les sales. Tot plegat dibuixa un Casino obert, popular, participatiu, d'amplis usos, adaptat als nous temps. Es inaudit que en els articles esmentats es parli avui d'un Casino infranquejable, classista i elitista.

Ara el gran repte pendent és recuperar la segona planta, en desús des de 1997, quan es va tancar per seguretat la discoteca existent. El suggeriment que fa el senyor Barnadas d'integrar-la al Teatre ja es va estudiar i desestimar

fa pocs anys pels serveis tècnics de l'Ajuntament. El Campus Garrotxa, que va explicar els seus objectius en un article recent d'*El Cartipàs* (desembre de 2019), podria passar a la segona planta si resulta exitosa la prova actual que es fa a la primera.

Fruit dels esforços esmerçats a dinamitzar la societat, el nombre d'associats ha anat remuntant els darrers anys, un fet que desmenteix les afirmacions de contínua davallada. A més a més, volem constatar que l'entitat sí que pot afrontar les reformes més necessàries. Ho demostra, per una banda, la renovació integral d'un sector del teulat a finals de 2019 (la zona més deteriorada), gràcies en part a l'ajut del Departament de Cultura de la Generalitat, atorgat en valorar molt positivament l'alt nombre d'activitats i continguts que s'hi desenvolupen, moltes obertes a tothom, i, per altra part, la rehabilitació de la façana de l'imble situada a la plaça U d'Octubre, que està en inici d'execució.

En conclusió, entenem que el Casino està en un bon moment, sense caure, però, en l'autocomplaença ni en el triomfalisme, atès que segur que es poden fer més coses. Són sempre els socis els qui tenen la paraula, però seran ben vingudes totes les observacions i aportacions constructives que ens ajudin a millorar.

LA JUNTA DIRECTIVA
DEL CASINO OLOTÍ

ANIVERSARI / TRES-CENTS ANYS DEL NAIXEMENT DE FRA LLUÍS D'OLOT

L'1 de febrer de 1720, va ser batejat a Sant Esteve d'Olot Lluís Bassols Bastons, fill d'un tintorer de la vila. Als quinze anys va entrar a l'orde dels caputxins i va exercir de bibliotecari del convent de Santa Madrona de Barcelona, després d'haver passat pels convents de Figueres i Girona. Bassols va ser l'autor d'un *Tratado del origen y arte de escribir bien*, publicat a Girona l'any 1766 i sufragat pel seu germà Francesc, que havia continuat l'ofici patern. Va morir al convent caputxí de

la vila natal el 8 de maig de 1794.

El tractat va ser concebut com a eina d'ensenyament de la cal·ligrafia i l'ortografia "para instrucció de la juventud". Combinava erudició i pedagogia en 44 capítols i 26 gravats de mostres de lletres, amb una preferència per la bastarda moderna, que era la preferida a la cort de Madrid en aquella època. Se'n va fer una nova edició a Barcelona el 1768 i una edició facsímil a cura de la Universitat de Barcelona, el 1982.

ACGAX. Fons Ajuntament de Sant Feliu de Pallerols

El passat 26 de novembre de 2019, l'Ajuntament de la Vall d'en Bas va acordar la cessió en règim de comodat de part del seu fons documental a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa (ACGAX). Amb aquest ingrés, que es concretarà al llarg de l'any 2020, ja són dotze els municipis garrotxins que, des de l'entrada en funcionament de les noves instal·lacions de l'ACGAX, ubicades al puig del Roser, d'Olot, l'any 2012, han decidit cedir-li la seva documentació històrica. En tots els casos, la fórmula jurídica per a l'ingrés ha estat el contracte de comodat entre l'Ajuntament, el Consell Comarcal de la Garrotxa i el Departament de Cultura de la Generalitat, que suposa la cessió gratuïta de la documentació, tot mantenint-ne la titularitat.

Exceptuant la documentació municipal d'Olot i de Batet de la Serra, fons fundacionals de l'ACGAX, actualment s'hi custodien 16 fons d'ajuntaments, tant de municipis existents com d'altres que han desaparegut o que s'han agregat a d'altres, com el cas de Sant Salvador de Bianya o Dosquers. Aquests fons conserven la documentació generada pels respectius ajuntaments i reflecteixen l'activitat administrativa del municipi al llarg del temps. En la majoria de municipis, la documentació abasta de mitjans del segle XIX fins a finals del segle XX, però extraordinàriament es troba documentació de finals del segle XVI, com és el cas de Riudaura, o un cadastre de 1716 dins la documentació de les Preses.

Però en els arxius dels ajuntaments de la comarca no només s'hi conserva la documentació produïda pel consistori. En la major part de municipis s'hi pot trobar documentació històrica dels òrgans que imparteixen justícia,

d'entitats i associacions que hi han desenvolupat la seva activitat i fins i tot documentació de persones que han transcendit per la seva activitat. Així doncs, l'ACGAX també ha ingressat els fons documentals de 14 jutjats de pau de la comarca, 5 fons de cambres agràries, 7 fons documentals de la Falange i d'altres fons d'associacions, com per exemple la Sociedad Cooperativa Popular La Fraternidad (1894-1970), de Castellfollit de la Roca, o la Sociedad Instrucción y Recreo, de les Planes d'Hostoles (1907-1924). Cal destacar el fons personal del compositor Narcís Paulís Vila (1908-1988), que ja formava part de l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Pallerols.

L'ingrés de tota aquesta documentació a l'ACGAX en garanteix la conservació i en permet l'accés a qualsevol persona interessada a consultar-la. Els fons documentals són tractats convenientment i s'elaboren instruments de descripció nous o bé es revisen els existents i es posen a disposició dels usuaris, tant de forma presencial com a través d'Internet. A través dels plans de digitalització de l'ACGAX, s'ha adquirit el compromís de digitalitzar tots els llibres d'actes dels ajuntaments que decideixin cedir els seus fons. S'han digitalitzat 51.861 pàgines d'acords municipals dels segles XIX i XX, que són consultables a través de l'aplicació Arxius en línia.

Amb aquest mateix objectiu, en el marc d'un conveni entre el Departament de Cultura i FamilySearch, l'any 2019 s'han digitalitzat els padrons d'habitants i censos de població dels municipis que tenen els seus fons cedits a l'ACGAX. S'han capturat prop de 40.000 imatges que permetran resseguir l'evolució demogràfica dels po-

bles de la comarca i que ben aviat es podran consultar també en línia.

L'ACGAX és el responsable de gestionar 49 fons documentals provinents dels municipis de la comarca, que equivalen a 484 metres lineals de documentació textual, que abasten cronològicament de 1593 fins a principis del segle XXI, i 2.164 imatges. Aquesta realitat converteix l'ACGAX en referent en la protecció del patrimoni documental de la comarca, esdevé referent a l'hora de garantir els drets dels investigadors i dels ciutadans a accedir de forma ràpida i eficient a tota aquesta informació pública, i permet que les administracions puguin complir l'actual normativa en matèria d'arxius i gestió documental.

XAVIER CALM BATLLE

BREVIARI

Ja es poden consultar a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa els **protocols notarials de l'any 1919** de la notaria d'Olot. Concretament, el passat 14 de gener van ingressar a l'Arxiu quatre volums que contenen les escriptures protocol·litzades aquell any pel notari Vicenç Capdevila Boloix i un volum de la producció del notari Hermenegild Danés Coldecarrera. Pel que fa a la notaria de Besalú, enguany no s'ha pogut efectuar l'ingrés de les escriptures de 1919 perquè el mateix volum conté també les de 1920, encara d'accés restringit. Com se sap, els documents notarials són de lliure accés per als investigadors a partir de cent anys d'antiguitat.

•••

Del 7 al 27 de febrer, a la Sala d'actes de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, es podrà veure l'exposició "Mujeres Libres (1936-1939). Precursoras de un mundo nuevo". L'exposició tracta de recuperar la història oblidada de l'organització **Mujeres Libres**, una agrupació femenina sorgida en el si del moviment llibertari l'any 1936, amb el propòsit d'unir les dones de classe obrera per lluitar per la seva emancipació. La mostra, promoguda per la Fundació Anselmo Lorenzo, arriba a la nostra ciutat de la mà de CNT Olot, després d'haver-se exposat a diverses ciutats espanyoles.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

ANEGx,

Bosc madurs de la Garrotxa. Clau fotogràfica per interpretar la maduresa del bosc, Olot: Parc Natural de la Zona Volcànica de la Garrotxa, 2018, 39 p.

Artesania, art i disseny de proximitat, Olot: Associació de creadors de la Garrotxa La iera, 2019, [40] p.

BANAL, Isabel,

[a la manera de Danaiades], Olot: Institut Municipal de Cultura d'Olot, 2019, [28] p.

ILLAS, Edgar,

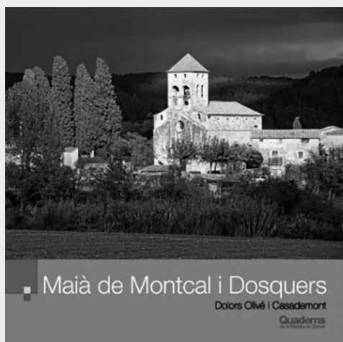
Pensar Barcelona. Ideologies d'una ciutat global, Barcelona: Apos-troph, 2019, 366 p.
Traducció de Josep M. Sobrer.

LÓPEZ DE VIÑASPRE, Jon,

Eclipsis, Barcelona: Lapslàtzuli, 2019, 143 p.

OLIVÉ, Dolors,

Maià de Montcal i Dosquers, Girona: Diputació de Girona, 2019, 96 p. (Quaderns de la Revista de Girona; 205).

ARTICLES

“Les actes ‘històriques’ de l’Ajuntament. Libro Actas 1916-1918. Acta de 19/10/1916. Folios 10/11”, *L’Hostolenc*, núm. 48, juliol-desembre 2018, p. 31.
Recull a cura de F. Xavier Banti.

BASTONS, Carles,

“En record de Joan Bastons Plana (Sant Feliu de Pallerols 1895-1969), professor d’institut”, *L’Hostolenc*, núm. 49, juny-desembre 2019, p. 44.

CALLÍS, Eduard,

“Susqueda: la revolució de la for-

ma”, *La Punxa* (Girona), núm. 55, 2018, p. 8-19.

CANIMAS, Salvi,

“Un respir durant la postguerra”, *L’Hostolenc*, núm. 48, juliol-desembre 2018, p. 35.

CASADEMONT, Xavier i FEU, Jordi,
“La inserció sociolaboral de la immigració andaluz a Olot durant el franquisme”, *Cuadernos de Historia Contemporánea*, vol. 41, 2019, p. 309-332.

CASADEMONT, Xavier et al.,
“El potencial innovador de los pequeños municipios: estudios de caso en la provincia de Gerona”, *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 168, 2019, p. 3-20.

CASADEMONT, Xavier i BRUGUÉ, Quim,
“Les necessitats socials a les comarques gironines”, *Àmbits de Política i Societat*, núm. 52, 2019, p. 5-9.

FOSAS, Jordi,

“Ésdansa, el festival para difundir la danza de origen tradicional”, dins Joan de la Creu GODOY i Miquel ALSINA (eds.), *Música tradicional, Educación y Patrimonio*, Girona: Documenta Universitaria, 2019, p. 307-313.

GARCIA, Josep,

“Una investigació de cançons en Riudaura”, dins Joan de la Creu GODOY i Miquel ALSINA (eds.), *Música tradicional, Educación y Patrimonio*, Girona: Documenta Universitaria, 2019, p. 299-306.

GELIS, Pere,

“El puntal de tantes coses [Emili Salavedra Casamitjana]”, *Verntallat*, núm. 58, 2019, p. 24-25.

“Joan Oliveras i Farrús, 1926-2019”, *Nyer* (les Planes d’Hostoles), núm. 17, 2019, p. 40.

MAYANS, Joan Josep,

“El sac de gemecs: una joia recuperada del instrumentari català”, dins Joan de la Creu GODOY i Miquel ALSINA (eds.), *Música tradicional, Educación y Patrimonio*, Girona: Documenta Universitaria, 2019, p. 35-44.

MERINO, Imma,

“Scorsese torna al món de la màfia amb els seus vells actors”, *L’Avenç*, núm. 464, gener 2020, p. 54-58.

MURLÀ, Josep,

“La capella de Sant Cristòfor del veïnat de Llinyà, a Sant Privat de Bas”, *Verntallat*, núm. 58, 2019, p. 20-23.

NOGUÉ, Joan,

“Premio Nueva Cultura del Territorio, modalidad de gestión. Presentación del Observatorio del Paisaje de Cataluña”, *Polígonos. Revista de Geografía*, núm. 31, 2019, p. 57-60.

OLIVÉ, Dolors,

“El temps que Conxita Grangé, última supervivent catalana dels camps de concentració nazis, va viure a Argelaguer”, *L’Argelaga. Revista d’Argelaguer*, núm. 43, desembre 2019, p. 24-26.

ORTIZ, Daniel,

“Secreto al fondo del bosque [RCR Arquitectes]”, *Vogue Living*, núm. 9, 2019, p. 66-71.

“Pere Sacrest Dusol. El llegat d’un mecenes”, *Nyer* (les Planes d’Hostoles), núm. 17, 2019, p. 38-39.

PEREIRA, Sílvia,

“La víctima especialmente vulnerable a la luz de las indicaciones internacionales: los instrumentos de tutela en el proceso penal español”, dins Raffaele BIANCHETTI et al. (cur.), *Autori e vittime di reato. Gli obblighi dello Stato alla luce del diritto internazionale*, Santarcangelo di Romagna: Maggioli, 2018, p. 69-78.

PEREIRA, Sílvia,

“Las medidas de investigación tecnológicas y su injerencia en la privacidad de las personas y la protección de datos personales”, dins Isabel VILLAR (dir.), *Investigación y prueba en los procesos penales de España e Italia*, Madrid: Aranzadi, 2019, p. 297-307.

RIBAS, Tània,

“1969: la fusió municipal de la Vall d’en Bas”, *Verntallat*, núm. 58, 2019, p. 16-19.

DEL DINOU AL VINT-I-U / RAMON AUBERT, EL REPUBLICÀ IMPUR

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

Els adversaris polítics són en altres partits, però els veritables enemics sempre són a casa. Aquí rau la dificultat de conformar majories guanyadores, ampliar la base i fer pactes de govern. Sempre hi ha alguna ànima pura, i cànida, que considera una traïció als principis renunciar a una part del projecte per intentar ser majoria i poder començar a aplicar-lo.

Quan el general Primo de Rivera va fer el cop d'estat, Ramon Aubert, en *Toc*, era regidor municipal i president de la Concentració Republicana Democràtica, una confluència de gent d'esquerres no nacionalista que agrupava radicals lerrouxistes i federals pimargallistes. Va acabar a la presó i, un cop alliberat, va ser "vigilat i perseguit". Però, a diferència d'alguns dels seus companys més radicals, no es va rendir i, quan el règim va començar a flaquejar, va liderar l'obertura de l'entitat a totes les tendències republicanes. Va mantenir el veterà lerrouxista Virgili del Caso a la vicepresidència i va donar entrada en els llocs més rellevants de la junta a Antoni Dot Arxé, un jove catalanista; a Pelegrí Serrat, un comunista heterodox, i a Gaspar Capdevila, un bregat sindicalista agrari d'arrel llibertària. La confluència amb els catalanistes progressistes no va agradar alguns lerrouxistes, que es varen escindir i varen fundar el Centro Radical Socialista. El presidien Baldomer Pujol i Esteve Farrés. El nou partit va publicar un setmanari, *Alerta*, que es va dedicar sobretot a criticar el catalanisme i l'acció de govern municipal republicana. Els radicals es varen mostrar especialment bel·ligerants amb la normalització del català: "Repetimos que no permitiremos se nos coaccione nuestra libertad de

escribir en castellano, porque al escribir para el público queremos que el público todo pueda comprendernos". I amb l'aprovació de l'Estatut d'autonomia: "Dad a cada región, provincia, ciudad y a cada ciudadano algo que conservar y será el más fiel guardador del orden y el más entusiasta adversario del Comunismo". Localment es varen oposar a l'obertura d'una escola superior de música perquè consideraven que no beneficiava en res la classe treballadora. Eren partidaris de donar prioritat a una Escola d'Arts i Oficis, que ajudés els alumnes a "guanyar-se mitjans de vida".

La redacció del setmanari no perdia cap oportunitat per fustigar els antics companys de partit. Als veterans lerrouxistes, Virgili del Caso i Ramon Pujol, els acusaven de fer el joc als catalanistes; però, a qui li tenien de veritat jurada era a Ramon Aubert, el polític d'esquerres no nacionalista que havia fet possible la confluència de tots els republicans olotins, amb independència de la seva adscripció nacional, en un projecte guanyador, Esquerra Republicana de Catalunya. L'anomenaven sovint "el nacionalista Aubert", tot i que mai se'n va reclamar. I es mofaven que assistís a les classes d'ortografia catalana que donava el mestre Calm al local de l'entitat catalanista Palestra. Fins i tot, varen arribar a posar en dubte el seu republicanisme. "No basta haber sido toda la vida de la oposición monárquica, para, hoy gubernamental, ser Republicano; no basta haber sido elegido por votación popular en un ambiente republicano para ser Republicano. Para ser Republicano hay que probarlo". Malgrat *Alerta* i les seves malediccions, Aubert va arribar a ser alcalde d'Olot.

UN TOC AMB EL PEHOC / ELS FETS DEL PUIGVERT A SANT ISCLE DE COLLTORT

Ara fa 75 anys, el 31 de desembre de 1944, es van produir a Sant Iscle de Colltort (Sant Feliu de Pallerols) els "fets del Puigvert". La història, del que autors com Eric Hobsbawm anomena el "segle de les catàstrofes", va passar en aquella tranquil·la vall garrotxina.

L'enfrontament que lliuraven a tot el món les forces del progrés, la democràcia i la llibertat per derrotar els feixismes que volien posar de genolls la resta de la humanitat, va viure un episodi tràgic al mas Puigvert. Aquella tarda de diumenge plàcid i hivernal, a poques hores del traspàs d'any, poc podien esperar molts dels joves que ballaven en una de les sales de la casa, que la seva agradable vetllada es veuria truncada per trets de metralladores i per un combat en què es lliurava el futur de tots ells. Una delació en va ser la causa, i els sorpresos per dues parelles de la Guàrdia Civil, tres maquis que venien a recollir i pagar un cabrit que havien encarregat per treure el ventre de pena, després de dies de marxa i fam sota la pluja i la neu, caminant des de França.

De resultes de l'emboscada, un guerriller anomenat "Palau" va resultar ferit de mort i un altre, el lleidatà Antoni Figueres, va rebre un impacte de bala a la cama. El cos d'en Palau va quedar al bosc sepultat per la neu caiguda aquella nit i no va ser trobat fins dinou dies més tard. En Figueres es va poder refugiar al mas la Salota, on una heroica família

de simpatitzants de la República el van guarir i amagar durant mesos. Ha estat gràcies al testimoni de la Roser Costa Juanola, una de les filles del masover del mas Puigvert, i d'en Jaume Vilalta, en Met del Perer, un dels joves balladors d'aquella tràgica tarda, que hem pogut reconstruir els fets i podem honorar la memòria d'aquells combatents del grup d'en Cisquet (Francesc Serrat i Pujolar, guerriller, fill del darrer alcalde republicà d'Olot), que van creuar la frontera per fer caure Franco i retornar la República i la democràcia a les nostres terres, posant en perill les seves vides.

Històries que durant molts anys van quedar sepultades sota la terra de la por i l'oblit forçat, la mateixa que ha cobert durant tots aquests anys el cos de l'anònim guerriller anomenat "Palau", enterrat a la fossa del cementiri de Sant Iscle. Des del PEHOC, volem contribuir amb l'Amical Antics Guerrillers de Catalunya i la Comissió Cisquet a dignificar i senyalitzar les tombes d'aquests combatents antifeixistes. Volem reconstruir les històries dels qui van ser protagonistes i restituir-les com cal dins la memòria col·lectiva de les nostres valls. Que aquests breus mots, després de 75 anys, siguin una bona manera de recordar-los i honorar el seu sacrifici per la llibertat de totes i tots.

RAÛL VALLS

Membre del PEHOC i de l'Amical Antics Guerrillers de Catalunya

CASES ESCRITES, CASES DE DEBÒ / 5. LA QUINTA JUSTA

MARGARIDA CASACUBERTA

Per Sant Jordi de 2010, la Diputació de Barcelona va publicar un llibre especial. Se celebrava aleshores el doble aniversari del naixement i de la mort de Joan Maragall (Barcelona 1860-1911), i Glòria Casals, una de les més reconegudes especialistes de la figura i l'obra de l'autor de "La fageda d'en Jordà", i comissària de l'Any Joan Maragall 2010-11, va tenir l'oportunitat de portar a terme un dels encàrrecs que sens dubte enllamineixen qualsevol que es dediqui a aquests negocis. El llibre es titula *Carnets de viatge* i, pel seu caràcter de llibre de regal, potser no és tan conegut com ho hauria de ser. Us convido a passejar entre les seves pàgines, si no és que decidíu prendre'l com la guia de viatge que en realitat és.

En aquesta guia, Olot hi té un paper rellevant, com no podia ser d'una altra manera. I també el tenen els establiments i les cases que Maragall hi va ocupar o freqüentar durant les diverses estades que va fer a la vila (1889, 1905) i a la ciutat (1907-1909): Can Xarló (al parc Vell), les caferies que aleshores hi havia a tot volt, el Casino, el Teatre Principal, l'església del Tura, la residència de la família Cortada –que el 1889, escriu al seu amic Lloret, "se desvelan en hacernos pasable el tiempo"– i, sobretot, la Quinta Justa. Situada al número 7 del passeig de Barcelona, els seus

propietaris, Josep Domènech i Justa Rauret, tenien llogat el primer pis als pares de Clara Noble, la muller de Maragall, i aquest hi va passar els estius de 1905, 1907, 1908 i 1909 sol o acompanyat de la família.

Als *Carnets de viatge*, hi trobem mapes, itineraris, textos de diversos gèneres, reproduccions de documents privats de l'escriptor, que acompanyen la veu narradora juntament amb aquarel·les dels llocs que l'autora del llibre visita. De la Quinta Justa, l'il·lustrador només en destaca el fragment de façana que conté, damunt de la porta principal de la casa, una placa amb el nom i l'any de construcció: "Quinta Justa / Año 1890". És probable que Glòria Casals hagués trobat poc glamurosa ("avui un restaurant", destaca) la casa on Maragall va gestar la tercera part d'*El Comte Arnau* i el poema "La fageda d'en Jordà" i on va declinar dues vegades, en persona a l'amic Josep Pijoan i per carta a Enric Prat de la Ribera, la proposta que aquest li va fer l'estiu de 1905 d'encapçalar la llista de la Lliga Regionalista per a les eleccions de diputats a Corts.

Potser va ser aquella "paz de los campos" que va convertir en títol d'una de les seves col·laboracions al *Diario de Barcelona* (29-VIII-1905) allò que el va ajudar a prendre una decisió, com confessa ell mateix a Prat de la Ribera (27-VIII-1905), tan dolorosa. La pau dels camps, però també la que es respirava en aquella casa. I ho confessava en públic: "Esta es la paz que conviene al febricitante hijo de las ciudades (...). Es esta, como si dijéramos, una soledad acompañada, pero no perturbada. Se goza aquí de la quietud del campo sintiendo al lado la población vivir en su trabajo, movida, y no agitada; y hasta con un cierto cuidado, parece, de ahorrarnos la pequeña inquietud de su movimiento. Tal se respeta el reposo de una persona delicada; en la casa todo sigue su curso natural, pero con suavidad; y el que descansa experimenta aquel bienestar, caro a los convalecientes, de sentirse a un tiempo acompañado y olvidado, querido y abandonado a la libertad de su ensueño y de sus fuerzas que revienen dulcemente. Esta es mi paz de ahora."

ELS NOMS DE LA TERRA / JOUS ADMISSIBLES

XAVIER PUIGVERT I GURT

La deixa llatina en el camp dels béns toponímics és tan voluminosa que ens fa dubtar, com a hereus que en som, de les obligacions que comporta. Per això, només ens en podem fer càrrec a benefici d'inventari, després de separar el gra de la palla que ens han tocat en herència.

Entre el patrimoni nominal escampat per la comarca que els romans ens han volgut transmetre hi figuren *el coll de Jou* i el diminutiu *el coll de Jovell*. És un duet, molt conegut en terres catalanes, que indica una depressió a la carena d'una serralada, amb el benentès que constitueix un pas apte perquè els caminants la travessin. És un sintagma que combina els llatins COLLIS, "turó baix", i IUGUM, "cim o carena", i que té paral·lels en alguns *Giogo, Joug, Joch* i *Jo* aplicats a collades en italià, francès, alemany i occità. Aquí, el sinònim de cim apareix inscrit en tres *coll de Jou*, a Beuda, Sales de Llierca i Sant Joan les Fonts; un *Sant Eudald de Jou*, a Montagut i Oix, i un *coll de Can Jou*, a Sant Ferriol, vora la Miana. També trobem les formes de diminutiu en dos *coll Joell*, entre Beget i Hortmoier i entre Talaixà i Aguja, tots del macromunicipi de Montagut i Oix, i un tercer a Sant Joan les Fonts, sector Begudà. Finalment, un *mas Jovell*

s'aixeca vora el *collet de Jovell*, a Capsec, la Vall de Bianya. Hi ha un codicil per als noms de la terra garrotxins, un derivat únic: *Colljoví*. Era el nom que rebia un dels quatre veïnats –company d'Artigues, Croanyes i Cursac– de la vall de Ridaura, a tocar del veïnat olotí del Coll, i que ha estat substituït pel modern *la collada de Bastons*. El devien canviar, farts de sentir la cançoneta "Ets de Colljoví? Merda fins al coixí!" que recull un historiador local.

Fet l'inventari, espero que els confreres de credo toponímic no m'amonestïn si faig constar que *el Colldejou* i *el Colldejoell/Colldejoell* serien formes més adequades de grafiar aquest grapat d'exemples. Hi veig compostos que es poden presentar aglutinats perquè el genèric i el nom propi són inseparables, com al *collet de Colldecarrera*, a l'entrada de la Vall del Bac, o a *Colltort*, a la serra de Finestres. Oficialment, aquesta opció només s'accepta per a un poble del Baix Camp que pren la denominació d'una muntanya del seu terme, però la llicència hauria de ser universal.

Crec que la unió, concebuda per parlants romànics, dels dos mots per formular el concepte "lloc de pas" és un ric llegat. L'hauríem d'acceptar sense reserves.

MARCA D'OR

Sempre s'ha dit que els terratrèmols no avisen. Que el fregament de les plaques de l'escorça terrestre que els origina es produeix de forma impredecible. Tanmateix, aquesta afirmació admet un cert matís. Gràcies a la moderna instrumentalització tècnica i els seguiments a llarg termini que es fan en zones de gran activitat sísmica, i també volcànica, s'observa que, si uns paràmetres bàsics superen uns determinats valors o sobrepassen certs llindars, algun cosa s'està generant. Són els anomenats *precursors*. En ocasions els precursors són petits i imperceptibles terratrèmols, modificacions gravimètriques, alteracions en els aqüífers o canvis en l'emissió de gas radó. Precisament, el passat mes de novembre, un grup de científics italians de l'Institut Nacional de Geofísica i Vulcanologia (INGV) van comprovar com un sisme a la zona central d'Itàlia, d'una magnitud de 4,4 en l'escala Richter, va anar precedit d'un increment notable de les emissions de radó. Tot i que s'ha presentat com una novetat, això no és nou. Des de fa ja més de dues dècades, els nivells de radó al terra o a les aigües serveixen per localitzar falles actives, desencadenants de terratrèmols, i per investigar l'estructura, el comportament i la dinàmica dels volcans. Carmen López, científica del Instituto Geográfico Nacional,

organisme estatal que gestiona les estacions que integren la Red de Alerta Sísmica espanyola, apunta al mecanisme de ruptura, és a dir, al procés de creació de fissures al subsol, com el factor determinant en el volum d'emissió de gas. Segons quin sigui aquest mecanisme, pot haver-hi increment d'emissions de gas radó sense cap terratrèmol posterior, i al revés: terratrèmols sense increment previ de les emissions.

El radó és un gas noble radioactiu. Com que és un gas inert, es pot moure lliurement a través de les esclatxes dels nivells inferiors de l'escorça terrestre i viatjar a grans distàncies fins a sortir a l'atmosfera, on es dispersa i es dissol. La zona volcànica de la Garrotxa és un territori excel·lent per estudiar el gas radó perquè presenta un llarg historial d'episodis sísmics i volcànics i un subsol molt fracturat, circumstància que facilita l'ascens del gas fins a la superfície. El primer mostreig de radó es va fer el 2002 i fou promogut per científics del Grup de Física de les Radiacions de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). L'estudi, de caire preliminar, tenia per objectiu explorar la possible influència dels materials volcànics en els nivells de concentració de radó. Alhora, comparaven les concentracions en recintes tancats i punts a l'aire lliure. A continuació, el 2006, la geòloga Victòria Moreno va repetir i ampliar els mostrejos centrant el seu treball en l'interès radiològic del radó. I, finalment, el 2007, el mateix grup de recerca de la UAB va estudiar les concentracions de radó a les aigües subterrànies i a la sortida dels coneguts bufadors atès que són, aquests darrers, vies preferents de sortida d'aire del subsol. Entre altres conclusions, aquests estudis confirmen que els espais de mes concentració de radó són els recintes subterranis poc ventilats.

Conèixer l'impacte radiològic sobre les persones és bàsic per aplicar mesures de radioprotecció, però si volguéssim que el radó ens avisés d'un possible terratrèmol hauríem de disposar d'una estació de registre en continu que, ara per ara, no existeix. El radó és un gas al qual, certament, convindria dedicar-li una major atenció.

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / FREDERIC COMELLAS, RECORDANT

DOMÈNEC MOLI

Hem llegit que el dia 15 de febrer s'inaugura a Àmbit Sant Lluç una exposició de qui fou un bon amic d'aquest faulista i del seu soci, Frederic Comellas. De vegades passa que és impossible aturar el rumb del bolígraf. En aquesta ocasió, davant del paper blanc, s'ha desbocat i ha escrit el nom del nostre amic pintor. I després han seguit aquests ratlles ja imparables, encara que en el seu moment ja n'havíem fet el retrat. El gran miracle de l'art és que ens retorna al temps que ell vol, quan el pintor ha sabut copsar l'esperit, sempre variant, sempre imprevisible, del moment en què viu. A casa del faulista hi ha Comellas: alguns són senzillament primeres intencions per a aquella decoració pensada per a l'ermita de la muntanya de Sant Francesc, quan uns industrials d'aquesta comarca, per allà als anys setanta, havien decidit dedicar-la *mono-temàticament* als animals i al seu dolç i mínim amic, sant Francesc. Llavors, com sovint sol passar en aquest món d'il·lusions, tot va acabar en un foc d'encenalls del que es conserven aquests olis de l'amic. Salvant aquestes místiques concessions a la fantasia, Frederic era un pintor tremendista que utilitzava colors foscos i li agradava la part negra de les històries. Va anar un temps al sud i va plasmar parelles de guàrdies civils amb un ull tapat,

com pirates d'un mar de camps manxegos. A l'Empordà, va posar el seu cavallet davant un abocador d'escombraries que visitaven núvols de gavines –les gavines voladores de les havaneres– i a la tela hi eixiren enormes, dramàtics, esfereïdors voltors negres. Quan ens va sorprendre amb un parell de conills, aquelles suaus, quasi angelicals, bestioles ens arribaren escorxades, estripades, dins una cassola. Quan Joan Ponç va aterrar a Olot fugint del brogit turístic de Cadaqués, es va enamorar de l'obra del nostre amic i li va organitzar una exposició a Dau al Set que li marcava un camí, però en Frederic era físicament dèbil i ens va deixar un dia molt trist. A frec de l'èxit que es mereixia.

Aquest faulista guarda amb especial afecte un quadret, més aviat és un apunt, que en Comellas va pintar des de la riba de Cadaqués –aprofito per denunciar la fal·làcia que, segons alguns marxants, galeristes i pintors, els quadres es valoren segons els punts. Una barca vermella varada davant d'es Poal, en la qual sempre es gronxaven al compàs de les onades un món de gavines, blanques, xerraires, escandaloses. En la tela, la barca dels pescadors roman vermella, però sobre seu hi ha corbs, negres, maleïts. En Comellas no era un pintor a l'ús de la, mal dita, escola olotina.

JAUME BOSQUET

Ve amb el gener, quan l'hivern és un domini gèlid, aquesta flor que espera el fred per obrir-se. *Galanthus nivalis*, lliri de neu, flor discreta, humil, cautelosa. Aquí, a la vora del rec, sota els faigs, sota els plàtans, sota els roures, embolcallada en el so de l'aigua corrent, a les envistes d'una passarel·la de pedra, un pontet pedrós de falla. Matí de gener. Reflexos de llum al líquid transparent. Fons aquàtic de fulles mortes i de llim. Arbres caiguts, desfeta de temporal, un vent vencedor d'arrels toves d'aiguamoix mostra els seus trofeus nocturns al migdia. Capella minúscula, esglesiola d'una sola nau diminuta coronada amb un petit campanar de cadireta, en honor i glòria d'una marededéu vetlladora perenne de la salut dels olotins. Bordar de gossos. Remor de la ciutat, entaforada enllà de l'espessa manta d'escorces arbrades. Piular d'ocells, el llenguatge de les aus que vivifica els humans. Confiança de pit-roigs. Feinejar de gaigs. Rescloses lil·liputenques naturals amb el seu propi so fluvial de per riure en els saltants xiquets. Parrupar de tórtores. Passos de vianants silenciosos. Es fan uns remolins, com tirabuixons, en la correntia, en les cavitats dels grumolls de les fulles del fons, semblen capgrossos i són una il·lusió òptica, boletes negres que emergeixen d'un no-res aparent i se'n van per desaparèixer aquí mateix, borbollons, en la presència esplendorosa de la flor blanca, esparpallada aquí i allà, en clapes vertiginoses de formositat albada i verda. A la vora dels mulladius, dels fràgils paradisos silencis, pels marges humits, s'escampa, reina única del món floral hivernal. S'hi estarà un mes llarg, a mig febrer començarà a pansir-se, sense acomiadar-se se n'anirà a esperar una altra volta, l'el·líptica de solsticis i d'equinoccis, el retorn al ma-

teix punt de l'any anterior, la repetició del mateix sense ser el mateix. En el repòs actiu dels vivents adormits, senyal precís de la vida que segueix malgrat les glaçades. Galant nupcial de blanc i d'encís. Petita flor. Tresor reservat als cors delicats, a les mirades enyoradisses, a les ments que cerquen la poesia, els versos esbombats des de la gracilitat i la finor d'uns pètals, en difusió de blancúria, penjats en una tija de joguina, com una llàntia desnerida. Joia dels ulls captius en el prodigi gratuït de mostrar el miracle continu en la fragilitat del transcórrer imparabile. Regal de la natura a la natura. Expandiment prolix de la saba pel succeir, efusió lírica des del món vegetal. El clàxon d'un cotxe que enfila cap a la terrassa assolellada del restaurant, és l'hora del vermut. Tot el mes lluirà entre sol i ombra, en la discreció d'un vessant, d'una vora, d'una riba, d'un vorell. No obstant això, ara és aquí, en el pensament que lluita per retenir-la, impossibilitat absoluta, certesa d'una bellesa fugissera, passatgera, furtiva, efímera, esmunyedissa... que, tanmateix, esdevé immortal, immarcescible, purpúria, perdurable, imperible... en un intent, una vegada més, a través de la força de les paraules, d'alçar-se per damunt de la dictadura de l'esborrador del temps, per sobre de la fletxa de l'envelliment, a cavall de la sensibilitat i del convenciment del triomf final de l'intel·lecte. Si algú no en sabés el nom, li escauria el poema "Dic la flor" del bard terrassenc que va viure, com tants d'altres, un exili, mexicà i bartrià: *Tens poc temps, flor menuda, de la naixença a l'esplendor i al marciment. Curt és el teu viatge terrenal. Tens un nom? Potser sí. Jo prefereixo creure que la botànica t'ignora. Ets la flor. Ets la flor innominada, filla de l'atzar i de la terra, tendresa que sosté el cel.*

BREVIARI

Recentment, l'historiador i arxiver Santi Soler Simon ha pogut documentar en un protocol notarial de Besalú custodiat a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa l'adquisició d'un bon nombre de capitells, columnes, finestres i portes de la col·legiata de Santa Maria de Besalú per un particular a l'inici del segle XX. En una escriptura notarial protocol·litzada el 18 de juny de 1918, consta la venda del material petri a Àngela Sors, de Barcelona, pel preu de 10.000 pessetes. El venedor, Carles d'Aulet, veí de Besalú, era propietari de les ruïnes de l'església i antic monestir des de 1880. La majoria de les peces, integrades posteriorment en la col·lecció Francisco Godia, van passar al Reial Monestir de Santa Maria de Pedralbes, a les Corts, i al Museu Nacional d'Art de Catalunya.

...

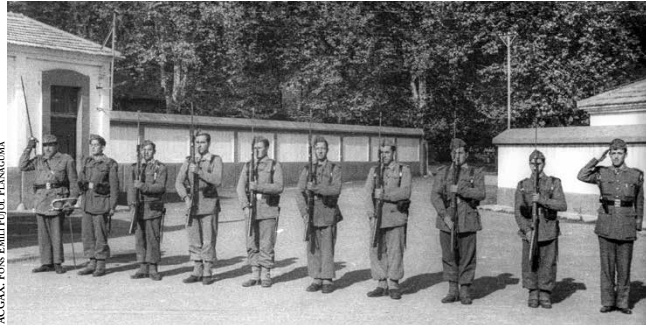
Ja es pot consultar a tdx.cat la tesi doctoral d'Arnau Barquer, '*Visc de mon treball y seguint los amos*'. *Francesos i treballadors a la Catalunya de mas (bisbat de Girona, ss. XVI-XVII)*, presentada a la Universitat de Girona el gener de 2019. Per a l'estudi de la immigració francesa durant l'època moderna, l'autor ha utilitzat els llibres sacramentals de 14 parròquies de la diòcesi de Girona conservats a l'Arxiu Diocesà de Girona. Entre les escollides, hi figura la parròquia de **Sant Vicenç de Besalú**, que ha permès documentar un percentatge del 15% de nuvis (15 de 99 matrimonis) d'origen occità a la vila de Besalú en el període 1580-1640.

...

El Cicle de conferències 2020 que organitza l'Institut d'Estudis Gironins i el Museu d'Història de Girona, enguany centrat en caresties, calamitats, adversitats, terratrèmols, pestes, aiguats, setges..., compta amb la presència de dos **historiadors garrotxins**. El passat 14 de gener, a l'Auditori gran de la Biblioteca Carles Rahola de Girona, Joel Colomer Casamitjana (la Vall d'en Bas, 1979) va analitzar el mercat de cereals en temps de crisi, a l'inici del segle XIV, a la ciutat de Girona. Properament, el 4 de febrer, Albert Reixach Sala (Santa Pau, 1986) hi parlarà de les inundacions fluvials a la Girona medieval i moderna.

VIVÈNCIES / UN PLA D'EVACUACIÓ

JOAN TRESSERRAS

Avui no parlaré de cap vivència meua, sinó d'una vivència o esdeveniment que va viure i explicar una altra persona. Però, pel seu interès per les greus conseqüències que se'n podien haver derivat per a la nostra ciutat, i a la vegada perquè és un fet pràcticament desconegut, tant en un nivell de coneixement públic com històric, em sento quasi obligat com a ciutadà a publicar-ho, perquè en quedi constància i amb l'esperança que ho llegeixi algun d'aquests bons estudiosos de la nostra història local i en pugui aportar dades més concretes.

Cal situar-nos en el temps. Fou durant la Segona Guerra Mundial, iniciada el setembre de l'any 1939, poc després d'acabada la Guerra Civil espanyola i ja en el moment en què les tropes de l'Eix havien arribat als Pirineus i es pressionava Espanya, que s'havia declarat no bel·ligerant, perquè entrés en el conflicte. Els dos bàndols combatents havien planificat diverses operacions estratègiques que tenien com a resultat la invasió de la península.

L'any 1942, fou nomenat alcalde d'Olot Pere Bretcha Galí, que fou la persona que em feu saber, molts anys més tard i poc abans del seu traspàs, del tema del present escrit. M'explicà que, al cap de poc temps d'haver ocupat el càrrec, rebé la visita d'un cap d'estat major de l'exèrcit que

li ordenà, amb la màxima urgència, la confecció d'un pla d'evacuació de la població d'Olot, en direcció a Girona, en un termini de quaranta-vuit hores, en el supòsit que Espanya entrés en el conflicte, ja que Olot, per la seva situació geogràfica, podria ser un objectiu militar. El pla s'havia de realitzar amb un mínim de persones de la seva confiança i treballar amb la màxima reserva –sota responsabilitats– per tal de no crear cap situació de pànic col·lectiu. Evidentment, el pla no era gens fàcil, per no dir impossible. Olot comptava en aquells moments amb una població d'uns 14.000 veïns, i els mitjans de transport eren escassos i precaris i l'estat de les vies de comunicació, molt deficient. Fos el que fos, l'ordre de realitzar un pla d'evacuació fou executada. Bretcha també m'explicà que el sol pensament d'imaginar-se alcalde d'un poble en fugida i el possible retorn a una ciutat devastada li va treure moltes hores de son.

Vist ara en la distància, també aquest mateix pensament del que hauria pogut ocórrer si els esdeveniments haguessin estat de signe contrari del que realment succeí –la cara i la creu de la moneda– fa sentir una certa angoixa. Angoixa de pensar que el nostre destí, individual i col·lectiu, es troba de vegades en la conjunció sovint perversa d'unes mans alienes que es barallen per uns interessos que no són els nostres, però que de retruc en rebem les conseqüències. Impotents, com els antics que creien que el destí dels homes es troba en l'alineació dels astres i per sobre de la voluntat dels deus. Perquè d'ensulsiades com la que hauria sofert Olot en el cas que la moneda hagués caigut pel costat de la creu, n'han passat, en passen i en passaran. Només cal veure avui, guerres a part, la poca entesa en les conclusions dels successius fòrums per resoldre el problema de l'anomenat *canvi climàtic*, en què interessos polítics i econòmics –que volen dir poder– frenen unes solucions que ens afecten a tots. A tots.

ME'N RECORDO / 57

Recordo quan a Olot circulaven molts menys cotxes i podíem jugar tranquil·lament pel carrer amb els veïns: a fet i amagar, a l'anell picapedrell, a les *caniques*, al mocador... fins que els pares ens cridaven que el sopar ja estava llest. Recordo com esperava amb candeletes els tres o quatre cops l'any que, a casa, preparàvem canelons. Recordo que jo era l'encarregada de posar la carn del rostit dins la màquina de trinxar i de repartir-la, després, en les plaques de pasta mil·limètricament distribuïdes en la plata de forn. Recordo com els diumenges, en despertar-me, els pares em deixaven posar dins del seu llit. Recordo que mentre la mare m'acaronava amb les mans fines d'Atrix, el pare m'explicava històries inventades d'un cavall trapella, en *Calcalano*. Recordo que això era just abans de fer la visita setmanal al Saló Rosa a comprar coca ensucrada o milfulls de crema. Recordo quan anava amb els avis a buscar aigua a la font de les Tries i allà ens paràvem a berenar un panet

de Viena i xocolata Cémoi. Recordo que també els acompanyava a buscar molsa per al pessebre amb les meves *catiusques* grogues; aleshores ningú no parlava de sostenibilitat, ni d'erosió, ni de fer pessebres amb fustes reciclades. Recordo quan a l'hivern feia fred de veritat i escalfàvem els llençols humits amb una *esterilla* elèctrica. Recordo quan nevava i semblava que em despertés en un altre món. Recordo l'emoció que m'envaïa en les festes d'aniversari, meves i de les meves amigues: a casa, jugàvem al joc de la cadira; a casa l'Oлга –que tenien un jardí que jo associava al paradís–, fèiem una gimcana; a ca la Nuri, ens contornejàvem amb els *Enredos* –ara en diuen *Twister*–; a casa la Susana, jugàvem al pica paret; a casa l'Anna, al joc dels disbarats... i a ca la Vicky, saltàvem com cabres boges damunt de les bales de llana del magatzem. Recordo quan, en els nostres jocs, es va incorporar una altra Anna, que venia de Sant Joan les Fonts i que aleshores ens semblava un indret molt

llunyà. Recordo com totes odiàvem els uniformes grisos de les monges i que només esperàvem els 'dies especials' per vestir 'de color'. Recordo les nostres escapades a Cal Pirata a comprar *nubes*, coca-coles de goma i sidral, i els berenars al Carrilet. Recordo com la meua mare em demanava la lliçó i jo sempre començava pel final. Recordo que l'única persona que em parlava en castellà era el doctor Céspedes, que em deia *ratita* i que, a banda de traumatitzar-me amb les vacunes, em traumatitzava fent-me pujar damunt de la bàscula i posant en evidència els meus quilos de més. Recordo que el millor moment de l'any era a finals de juliol, quan amb els pares i la iaia ens assèiem al Ford Orion i viatjàvem per Europa: sense GPS, sense saber ni un borrall d'anglès; només amb un mapa de carreteres i una ampolla d'aigua del Carme per si la iaia ens marejava en alguna collada. Ara m'adono que, amb els meus fills, estic intentant reproduir aquella infància feliç.

CLÀUDIA PUJOL